

**ЯПОН БОЛОН ИХ БРИТАНИ УЛСЫН ПРОКУРОРЫН БАЙГУУЛЛАГУУДЫН ТОГТОЛЦОО,
ТҮҮНИЙ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЗАРЧИМ***/Лавлагаа, мэдээлэл/**Б.Хатантуул/LLM/, Ш.Хишигсүрэн/LLM/*

Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Энхболдын захиалгаар Их Британи, Японы Прокурорын байгууллагын тогтолцоо болон үйл ажиллагааны талаархи холбогдох мэдээллийг бэлтгэв.

1. Их Британи, Япон Улсын Прокурорын байгууллагын тогтолцооны талаархи харьцуулалт

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Тавин зургадугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Прокурор хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах, ял эдлүүлэх ажиллагаанд хяналт тавьж, шүүх хуралдаанд төрийн нэрийн өмнөөс оролцоно”, мөн зүйлийн 3 дахь хэсэг “Монгол Улсын прокурорын байгууллагын тогтолцоо, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтооно” гэж тус тус заасан байдаг. Үүнээс үзэхэд прокурорын байгууллага нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн байгууллага бөгөөд прокурорын байгууллагын тогтолцоо, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны эрх зүйн үндсийг 1992 оны шинэ Үндсэн хуулийн дагуу 1993 оны 4 дүгээр сарын 23-ны өдөр баталсан Монгол Улсын Прокурорын байгууллагын тухай хуулиар тогтоосон байна. Харин 2002 оны 7 дугаар сарын 4-ны өдрийн хуулиар 1993 оны 4 дүгээр сарын 23-ны өдрийн Прокурорын байгууллагын тухай хуулийг хүчингүй болгож, “Прокурорын байгууллагын тухай” хуулийг шинэчлэн баталсан нь, Монгол Улсын прокурорын байгууллагын тогтолцоо, зохион байгуулалт, эрх зүйн үндсийг шинэчлэн тодорхойлсон байна.

Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлд прокурорын байгууллагын бүтцийг тогтоосон бөгөөд прокурорын байгууллага нь Улсын ерөнхий прокурорын газар, аймаг, нийслэлийн прокурорын газар, сум буюу сум дундын, дүүргийн прокурорын газраас бүрдэнэ. Түүнчлэн прокурорын газрыг ажлын шаардлага, хүн ам, нутаг дэвсгэрийн байдлыг харгалзан Улсын Их Хурал байгуулна. Прокурорын хяналтын ажлын онцлог, Улсын ерөнхий прокурорын саналыг үндэслэн дагнасан прокурорын газрыг байгуулж болно. /ПБТХ-ийн 8.2./

Прокурорын газар үйл ажиллагааныхаа чиглэлээр зохион байгуулалтын бүтцийн нэгж, алба болон ажлын аппараттай байна. Прокурорын хяналтын эрх зүйн үндэс нь Үндсэн хууль, Прокурорын байгууллагын тухай хууль, Эрүүгийн байцаан шийтгэх хууль болон холбогдох бусад хууль тогтоомжоос бүрэлддэг байна.

Төрийн байгууллагын тогтолцоонд прокурорын байгууллагын эзлэх байр суурийг түүний эрх хэмжээ, үүрэг, зорилтоос шалтгаалан ялгаатай тодорхойлсон байдаг бөгөөд дэлхийд прокурорын байгууллагыг үндсэн 4 бүлэгт хувааж авч үзсэн байдаг²⁵.

1. Прокурорын байгууллага нь Хууль зүйн яамны бүрэлдэхүүнд багтдаг.
2. Прокурорын байгууллага нь шүүхийнхээ корпусын бүрэлдэхүүнд багтаж, шүүхийнхээ дэргэд байдаг бөгөөд захиргааны хувьд бие даасан байдалтай байдаг.
3. Прокурорын байгууллага нь тусдаа бие даасан байдалтай байдаг.
4. Прокурор, эсхүл түүнтэй төстэй байгууллага байхгүй байдаг.

²⁵ Б.Чимид. “Үндсэн хуулийн үзэл баримтлал; хүний эрх шүүх эрх мэдэл” Хоёрдугаар дэвтэр, УБ. 2004 он, 231 дэх тал.

1. Япон улсын прокурорын байгууллага, түүний тогтолцоо

Япон Улсын Үндсэн хуулийн 77 дугаар зүйлд “прокурорууд Дээд шүүхийн эрх мэдэлд хамаарна” гэж заасан байдаг. Японы прокурорын байгууллага нь шүүхийн тогтолцоотойгоо зохицсон бүтэцтэй байдаг байна. Японы Шүүхийн тогтолцоо нь Дээд шүүх, давж заалдах шатны шүүх, дүүргийн шүүх, гэр бүлийн шүүх, онцгой шүүх гэсэн бүтэцтэй байдаг бол Прокурорын байгууллага нь дээд шүүхийн дэргэдэх ерөнхий прокурорын газар, дээд шатны, нутаг дэвсгэрийн болон бусад шүүхүүдийн дэргэдэх прокурорын албад гэж тогтолцоотой байна. Нөгөө талаас Японы прокурорын байгууллагыг Ерөнхий прокурор тэргүүлдэг нь нэгдмэл, төвлөрсөн шинжтэй бөгөөд захиргааны хувьд Хууль зүйн яамны харьяанд байдаг, харин эрх мэдэл нь тусдаа прокурорын байгууллагын нэгдмэл тогтолцооны зарчимд тулгуурласан гэж үздэг байна.

Японы прокурорын байгууллага нь эрүүгийн хамгийн чухал ноцтой хэргийг мөрддөг, эрүүгийн хэрэг үүсгэж, хэргийг шүүхэд шилжүүлдэг, хэргийн талаар шүүхэд шилжүүлэхгүйгээр шийдвэр гаргадаг, шүүх хуралдаан дээр яллах ажиллагааг хэрэгжүүлдэг байна²⁶. Түүнчлэн прокурор нь цагдаагийн мөрдөн байцаах ажиллагаанд шууд оролцох, зарим тохиолдолд зарим мөрдөн байцаах ажиллагааг шууд хэрэгжүүлдэг байна. Мөн цагдаагийн байгууллагын хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт, бусад ажиллагаанд хяналт тавьж, эрүүгийн ялын биелэлтийг хангана, өөрөөр хэлбэл шүүхээс ногдуулсан ялыг гүйцэтгэх ажиллагаанд хяналт тавьж ажилладаг.

Прокурорууд эрүүгийн мөрдөлт мөшгилтийг үүсгэж, ялын дүгнэлт гарган шүүхэд танилцуулж, яллах, иргэний хэргийг шүүхээр хянан хэлэлцэх үед “нийтийн ашиг сонирхол”-ыг хамгаалж нэхэмжлэл гаргах эрх эдэлдэг байна.

Дагаж мөрдөж буй шүүн таслах ажиллагааны журам ёсоор прокурор нь өөрийн мэдэлд байгаа бүхий л нотлох баримтыг яллагдагч болон өмгөөлөгчид нь үзүүлж мэдэгдэх ёсгүй төдийгүй яллагдагчид ашигтай нотолгоо, ялангуяа түүний гэм буруугийг нотлох нотолгоог ч нуун далдалж болно²⁷. Прокурор нь хэргийн бүх материалыг танилцуулах албагүй (шүүх хурлаас өмнө) бөгөөд шүүгчид ямарваа бусад бичиг баримтгүйгээр гагцхүү ялын дүгнэлтийг шилжүүлэн өгнө.²⁸ Энэ нь шүүх хуралдааны мэтгэлцэх зарчмыг нээлттэй болгож өгдөг байна.

Япон Улсад²⁹ улсын хэмжээнд 430 гаран прокурорын алба Онцгой шүүхийн дэргэд байдаг бол, дүүргийн болон гэр бүлийн шүүхийн дэргэд 50 прокурорын алба, давж заалдах шатны шүүхийн дэргэд 8, Дээд шүүхийн дэргэд Прокурорын ерөнхий газар гэсэн бүтэцтэй байна.

Үүнээс үзэхэд Япон Улсад прокурор нь нэлээд өргөн хүрээний бүрэн эрхийг хэрэгжүүлдэг байна.

2. Их Британи улсын прокурорын байгууллага, түүний тогтолцоо

Их Британид прокурорын институт байхгүй бөгөөд төрийн нэрийн өмнөөс яллах ажиллагаа нэг бол өмгөөлөгчид (баристер, солиситор), эсхүл тусгай төрийн байгууллага-Хатан хааны Ял шийтгэх алба (The Crown Prosecution) хэрэгжүүлдэг. 1985 оны Гэмт хэрэгт ял шийтгэх Актаар (Prosecution of Offences Act 1985) Хатан хааны Ял шийтгэх албыг байгуулж (The Crown Prosecution) Английн Цагдаагын Байгууллагын хамааралд байсан гэмт хэрэгт ял тулгах ажиллагааг хариуцах

²⁶ Б.Цэрэнбалтав, Б.Амарбаясгалан, “Прокурорын хяналт” УБ 2009, 31-47 дахь тал.

²⁷ Б.Цэрэнбалтав, Б.Амарбаясгалан мөн номын 31-47 дахь тал.

²⁸ С.Нарангэрэл. Монголын ба дэлхийн эрх зүйн тогтолцоо. УБ., 2001 он. 440 дэх тал

²⁹ <http://www.kantei.go.jp/foreign/judiciary/0620system.html-aac> татав /2010.3.15/

болжээ. Цагдаагийн байгууллага нь мөрдөн шалгах болон хэрэгт ял тулгахыг хавсран гүйцэтгэх нь буруу юм гэдгийг хүлээн зөвшөөрч уг шинэчлэлийг хийжээ.

Уламжлалаас үзэхэд Английн шүүхээр яллагдаж байгаа эрүүгийн хэргийг мөрдөн байцаах ажлын ихэнхийг цагдаагийн байгууллага гүйцэтгэж ирсэн бөгөөд гагцхүү хамгийн ноцтой хүнд хэргийн тухайд л Ял шийтгэх алба хариуцдаг байна.

Хатан хааны Ял шийтгэх албын удирдлага (Нийтийн ял шийтгэхийн захирал- Director of Public Prosecution) нь Ерөнхий Атторнейгоос томилогддог. Уг байгууллага нь 5 зэрэглэлийн хуульч нараас бүрддэг байна.

-Хатан хааны прокурор

-Хатан хааны ахлах прокурор

- Хатан хааны өмгөөлөгчид

- Хатан хааны ахлах өмгөөлөгчид

- Хатан хааны үндсэн өмгөөлөгчид

Хатан хааны ахмад өмгөөлөгчид болон Хатан хааны үндсэн өмгөөлөгчид нь гагцхүү хамгийн ноцтой хүнд хэргийн яллах ажиллагаанд оролцдог байна.

Энэ алба (төрийн яллагчдын үндсэн үүрэг) нь эрүүгийн хэрэг үүсгэн эрүүгийн мөрдөлтийг явуулахаас гадна цагдаагийн байгууллагаас мөрдөн байцаалт явуулсан хэргийн талаар бүх шатны шүүхэд төрийн яллах ажиллагааг дэмжих, зарим тохиолдолд эрүүгийн хэрэг үүсгэж, тэдгээрийн мөрдөн байцаах ажилд биечлэн оролцох явдал байдаг байна.

Ерөнхий Атторней нь сайд нарын танхимын гишүүн бөгөөд улсын ашиг сонирхлын хөндсөн шүүх ба хууль зүйн бусад хэргийг эрхэлж улс төрийн онцгой ач холбогдолтой хэргийн талаархи яллах ажиллагааг шүүхэд дэмжих асуудлыг хариуцдаг³⁰.

Хатан хааны Ял шийтгэх албатай төстэй алба нь Австрали, Англи, Канад, Уэльс, Гонконг, Умард Ирланд, ӨАБНУ гэх мэт Вэстминстрийн тогтолцоотой орнуудад байна.